

נֶפֶשׁ מְדַבֶּרֶת.

למלאת עשר שנים למותו של ר'ר יוסף הלוי זליגר בירושלם

כתביו הולכים ונאספים רק עתה. אך גם בהאספם יחד באותה המסירות המיוחדת לרעיתו בחיים, שהיא המטפלת בהם ומקדשת את זכרונו עד היום, — גם אז יקבל הקורא אשר לא ידע את האיש, רק מושג כהה מאישיותו. כי למרות ששלט גם במלה הכתובה, והפך בה בפרוזה ושיר, במאמר מדיני ומדעי, בפובליציסטיקה ובבקורת, — הרי עיקר ששונו בחיים היתה המלה המדוברת, המלה המתווכת בין איש לאיש, בין היחיד והרבים, המרעיפה כרביבים, העפה כחץ מקשת. המלה הכתובה היתה רק סורוגט. רק אמצעי עזר בדלית־ברירה, לא שהיה נואם בחסד עליון, לא שהחשיב באיזו מדה שהוא את להטי הריטוריקה. אדרבה. הן הוא דגל בשם השיטה הטבעית. הן כל דבר מלאכותי היה פגול בעיניו. הן מתוך טבעיות גזר גם על חכמת הרפואה. אדרבה. הוא חבב דוקא את הדבור הפשוט, ללא צעצועים ולא סלסולים. לא הגביה את קולו במשפט אחד ולא הנמיכו במשפט השני. מישור היה קולו, אך תמיד רעד בו דבר־מה, רעדה בו אותה הכרה שלפפה אותו בחיים ושעשתה אותו לחטיבה מיוחדת, זר ומוזר לאחיו וגם אהוב ונערץ לאחיו. שעשתה אותו ליהודי חרד בתכלית, עד כדי אמונה בעצמו במדרגות גבוהות (לבא לפומא לא גליא. צדיק... רוח הקודש...), ושביחד עם זה חברה אותו עם הזעזועים הטמירים ביותר של הזמן במדעים, בפילוסופיה, בפסיכולוגיה וגם בתנועות־המהפכה הקצוניות ביותר. בדברו בקהל בפרקי אבות "אל תתודע לרשות", או בהגיעו בפרשות השבוע לדברים שבין יוסף ואחיו או לדברים שבין יוסף, בא־כח מלכי מצרים, לבין העם העובד, עם האכרים והפועלים אשר במצרים — בהגיעו לענינים כאלה ונדמה היה לשומע ומקשיב, כי אח לאנרכיסטים קיצוניים התלבש כאן באיצטלא דרבנן, והביט השומע בלי משים מסביבו, אם אין מרגל במסבה, אשר יביא חלילה את הדברים ללפני השלטונות.

הוא היה זעזועים והוא היה קבע. הוא מגר כללים עתיקים ואף שנא אותם תכלית שנאה והוא יצר ויצק כללים חדשים ושמר עליהם מכל משמר ודרש מכל את שמירתם. שום דבר לא קבל כמו שהיה ולא הניח כמו שהיה.

המבטא העברי? גם כאן קבע לו שיטה, חקר ודרש, בא לידי מסקנות מיוחדות. ודבר על-פי המסקנות האלה, ודרש ראשית כל מאת רעיתו—תלמידתו—חסידתו בחיים, כי תדבר על-פי המסקנות האלה. פדגוגיה? גם כאן הפך והפך, עמד תחת שלטון של הארה עצמית. און ותקן וחבר תכנית מיוחדת, והשתומם אף השתומם, כי אנשים נבונים בעצם אינם מסכימים למסקנותיו. השם "תחכמוני" בתור טפוס פדגוגי מסוים ממנו הוא, והוא גם המיסד של בית-הספר הזה ביפו.

אלא כמובן, שיותר מזמן קצר לא היה יכול להשלים עם אלה, אשר אתם הלך. הוא השלים על נקלה עם עצי היער, אשר בצלם התפלל פעם-בראש השנה (בתקופת גרוש יפו תרע"ז בוסן שהותו ב.מקוה ישראל"). אך בני אדם אינם עצי היער, אין להם לא אותה הפשטות ולא אותה ההבנה. מכאן מקור לא אכזב לאכזבה מתמדת, אף להתנגשות. מכאן המקור גם לאותה ההכרה שלפפה אותו כצל: "אני הנני חטיבה מיוחדת, אני אינני אחד מרבים, אני אינני לא פלוני ולא אלמוני"; מכאן אותה האש החדה, שהבהבה בלי הרף באישון עיניו, מכאן גם אותה מוניטוניות בהרצאותיו. הוא לא הגיע להרצות איזה חדוש, כי בעצם הכל היה חדוש, הכל היה שונה משל אחרים. לא היה ענין ללהטי ריטוריקה. להגביה קול ולהנמיך קול. רעדה ההכרה, שבין כך ובין כך הרי הוא מדבר בעצם לעצמו והוא רק מרשה לאחרים לשמוע את שיחותיו עם עצמו. וביחד עם זה משך אותו יצר אדיר אל הרבים והבדידות העיקה עליו אף העיקה.

הוא היה—ניגודים והוא לא היה בלטריסט. למעלה מן השירה הלירית לא הגיע. תענוג התענוגים היה לדבר. אם באזני יחיד או באזני רבים. הכל אחד. לאט-לאט. מתון מתון. כאדם המדבר לעצמו. כאדם המגלה חדשות ונצורות. כאדם השוקל במאזני זהב את דבריו. מונולוג שנהפך לדיאלוג. או גם להפך. אם כה ואם כה—אך בכל אופן היה זה אקט גדול ונכבד, יותר נכון: האקט הגדול והנכבד מותר האדם מן הבהמה, מותר האדם המיוחד מן צאן-אדם. במאמרות נברא העולם, מאמר הפה לא בתור הרגל ושיגרא. לא בתור חזיון שוטף כגלי הים, לא בתור התעמלות של חלקי גוף ידועים, כי אם כפרי יחוד האדם עם נפשו, מעשה של דחילו ורחימו של חפירה בשכבות עמוקות. Logos. לא לחנם יחסו בעלי הקבלה ערך רב כל כך לכוונות המלים. אדם מביט לתוך עין חברו ופותח את פי לדבר אתו—היש עוד פונקציה חשובה מזו? כיום יש מכניזציה של הדבור. יש מכוונות מדברות. מלים פורחות באויר. הדבור נעשה חולי חולין, בלי שום קשר עם הנשמה, עם הכוונה. אך יוסף הלוי זליגר חי עוד בתקופה קודמת, הוא חי אפילו מחוץ לזמנו, הוא חי בימים של חלוף משמרות וגם עליו היתה שומה לשקול במאזני מצפוננו את העבר ואת העתיד. אף אין להשוות את שיחתו עם זו

של ברדיצבסקי, שגם הוא היה לפרקים "אנוס על-פי הדבור" וגם הגיע בשיחתו אפילו להתפרצות של בכי. כי הבודד בברסלו וברלין היה אמן בלטריסט גם בשיחתו וגם לא קשר את עצמו במוסרות תורה ומצוה. אך כאן, בסמטאות יפו-תל-אביב-ירושלם התהלך אדם מהפכני באצטלא דרבנן. רב-בפועל לא היה, אך בודאי שאף במעמקי נפשו, בחינת לבא לפומא לא גליא, להשפעה רבנית גדולה. סוף סוף היה האיש שקוע בש"ס ומפרשיו. התהלך ומצא מנוחה בין תנאים ואמוראים, ארח לחברה עם הרמב"ם. סוף סוף היה משושו להרצות שעות על שעות בעניני קדוש החודש ועבור השנה, ולהעביר לפני השומעים על-פי הזכרון סוגיות ורמבמ"ם וחשבונות וקושיות ותרוצים, כאילו היה כל זה לחם-חוקו של כל אחד מהשומעים, שבעצם לא הבינו ולא כלום. בכלל לא היה ענין להבין את דבריו, אחת היא אם דבר על קנט או על הזוגות ועל המחלוקת שבין בית-הלל ובית-שמאי בשאלת "לסמוך או של לסמוך". היה ענין להתבונן רק באשיות המדברת. אין פלא, כי העתון, אשר הוציא ברוב ענין ואשר כמעט הוא ורעיתו מלאו את דפיו הרחבים היה שמו "בת-קול". הוא בעצמו היה מין "בת-קול".

זוכר אני את הימים הראשונים בפרוץ המלחמה. גרמניה צהלה בנצחונותיה הראשונים הכבירים. רבים האמינו בהצלחתה. אך הוא שנא את גרמניה בשל הרוח המיליטרי ובשל התנועה האנטישמית המדעית והוא ניבא לה יום רע ומר. והוא הוסיף: "עוד תבא השעה שבה יכיר העם הגרמני, כי גם קיומו פרובלמטי הוא". שנינו ישבנו אז לבדנו בתל-בביב על שפת הים, ובדברו במנוחה כמו לעצמו את הדברים האלה מול גלי הים, בהתעטפו בטלית קטן שלו, שהבליטה עוד יותר את לובן עור פניו ואת שחור שערתיו היפות והרכות — היה בעיני כחזה מימים קדומים...

ר' בנימין.

